

Η Γιουγκοσλαβία στην κόψη του ξυραφιού

Προς ένα διεθνές σύστημα ισορροπίας δυνάμεων

Η Ευρώπη, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, διέρχεται μια καθοριστική μεταβατική περίοδο, που χαρακτηρίζεται από την κλιμάκωση ενός διεθνούς ανταγωνισμού για την διαμόρφωση νέων ευρωπαϊκών ισορροπιών. Η κατάρρευση του γεωπολιτικού συστήματος των καθεστώτων Σοβιετικής Ένωσης / Αν. Ευρώπης, δημιούργησε ένα αναπόφευκτο «κενό ισχύος» στην Ευρώπη, ενώ οι καθεστωτικές μεταβολές οδήγησαν στην εξάλειψη της αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης και μοιραία, στην προτεραιότητα των εθνικών επιδιώξεων έναντι των χωρίς περιεχομένο πλέον «δυτικών συλλογικών» στοχεύσεων. Η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται την ανάπτυξη αντιθέσεων ανάμεσα σε εθνικούς πρωταγωνιστές ή μη της διεθνούς πολιτικής για την διεύρυνση της πολιτικής και οικονομικής επιρροής τους.

Η εξελισσόμενη απόπειρα αναδιάταξης των ευρωπαϊκών ισορροπιών – απόπειρα με παγκόσμια σημασία – φαίνεται να ασφυκτιά όχι μόνο μέσα στα υπάρχοντα θεσμικά, πολιτικά και οικονομικά πλαίσια της Ευρώπης (Ευρωπαϊκή κοινότητα, ΝΑΤΟ, ΔΑΣΕ), αλλά και στα μεταπολεμικά ευρωπαϊκά σύνορα. Αν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και διαδικασίες αντιμετωπίζουν ένα υπαρξιακό πρόβλημα προσαρμογής στις εξελίξεις των ραγδαία μεταβαλλομένων ισορροπιών, τα σύνορα στην γηραιά ήπειρο σε τέσσερις περιπτώσεις έχουν ήδη μεταβληθεί (ένωση Γερμανίας, τρία βαλτικά κράτη). Νέα κράτη ενδέχεται ακόμη να προκύψουν από την διάσπαση /αποχωρισμό άμεσα στην Τσεχοσλοβακία (Τσεχία, Σλοβακία), Σοβιετική Ένωση (Αρμενία, Γεωργία, Ουκρανία, Μολδαβία...) και θέβαια στην γειτονική μας Γιουγκοσλαβία, ενώ τα ευρωπαϊκά σύνορα δέχονται ισχυρή πίεση σε σημεία υπαρξης παραμεθορίων μειονοτήτων που επιζητούν ενσωμάτωση στον εθνικό κορμό (Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία...)

---

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Στέλιος Αλειφαντής είναι λέκτορας Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο με ειδικότητα στις Διαβαλκανικές Σχέσεις.

Η διαμόρφωση νέων συσχετισμών φαίνεται να περιορίζεται πλέον, όχι από την ύπαρξη των μεταπολεμικών συνόρων, αλλά από την συγκυριακή εξισορρόπηση αντιτιθέμενων εθνικών επιδιώξεων. Παράγωγες του διεθνούς ανταγωνισμού συγκλίσεις εθνικών συμφερόντων ίσως, μέσα στην δεκαετία, εμφανιστούν στα παλιά ίχνη παραδοσιακών γεωπολιτικών αξόνων στην γηραιά ήπειρο. Η Ευρώπη βρίσκεται σε μια μεταβατική εποχή πολιτικής ρευστότητας και αστάθειας. Σ' αυτές τις συνθήκες η απόσταση ανάμεσα στην πολιτική και στρατιωτική επίλυση των αντιθέσεων μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά μικρή. Η εμπλοκή εμφυλίων διαμαχών στον διεθνή ανταγωνισμό για επιρροή δημιουργεί τις προϋποθέσεις έναρξης των λεγόμενων «μικρής έντασης» πολέμων στην Ευρώπη – δυναμική εμπειρέχουσα όλα τα στοιχεία κλιμάκωσης της αντιπαράθεσης. Η μετάβαση από τον διπολισμό Ανατολής-Δύσης σ' ένα σύστημα ισορροπίας δυνάμεων δεν είναι μόνο ένα διεθνούς σημασίας πρόβλημα ανάδειξης ενός νέου ευρωπαϊκού status quo, αλλά και πρόβλημα πολέμου ή ειρήνης.

Τα Βαλκάνια εισήλθαν στον αστερισμό της πολιτικής της ισχύος. Η υπερίσχυση εθνικών επιλογών στην εξωτερική πολιτική των βαλκανικών κρατών – τάση ευδιάκριτη από την έναρξη των διαδικασιών Ύφεσης (Ελσίνκι, 1975) – αποτελεί πολιτική πραγματικότητα στις μεταψυχροπολεμικές συνθήκες. Οι διεργασίες μετάβασης του βαλκανικού χώρου στην νέα διεθνή κατάσταση προσδιορίζονται από την εσωτερική πολιτική-οικονομική κρίση των κρατών της περιοχής, την εξέλιξη των μειονοτικών προβλημάτων και την σημασία των βαλκανικών εξελίξεων στην συγκυρία του διεθνούς ανταγωνισμού. Η κρίση, όμως, της Γιουγκοσλαβίας αποτελεί την καρδιά του προβλήματος της βαλκανικής αστάθειας. Η προέλευση της κρίσης, ασφαλώς πρέπει να αναζητηθεί στις διαδικασίες κατάρρευσης του μεταπολεμικού πολιτικού συστήματος της Γιουγκοσλαβίας, που φέρνει την σφραγίδα του Τίτο, αλλά ο τρόπος αντιμετώπισης της κρίσης από εσωτερικούς και διεθνείς παράγοντες καθορίζει το σύνολο των διαβαλκανικών σχέσεων. Οι εξελίξεις στην Γιουγκοσλαβία και η εμπλοκή βαλκανικών και άλλων κρατών απειλεί να μεταβάλει τα Βαλκάνια σ' έναν ευρωπαϊκό «Λίβανο».

Η κρίση της μεταπολεμικής Γιουγκοσλαβίας

Στην δεκαετία του '80 η Γιουγκοσλαβία του Τίτο παρουσίασε όλα τα συμπτώματα αποδιοργάνωσης, που βαθμιαία οδήγησαν στην σημερινή κατάσταση. Η μεταπολεμική Γιουγκοσλαβία σε διεθνές επίπεδο βασίστηκε στην ισορροπία δυνάμεων της διπολικής αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης, ενώ στο εσωτερικό της σε τρεις σημαντικούς παράγοντες: στην χαρισματική ηγεσία του Τίτο, στην ιδεολογικοπολιτική ενότητα που πρόσθεσε η Ένωση Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (Ε.Γ.Κ.) και στην ισχύ και αίγλη του – πρώην παρτιζάνικου – Ομοσπονδιακού Στρατού.

Ο θάνατος του Τίτο (1980) οδήγησε σ' ένα «πολιτειακό» κενό. Το διάδοχο του ηγέτη σχήμα της συλλογικής προεδρίας, παρά τις προσδοκίες, λειτούργησε ως απόπειρα εξισορρόπησης εθνικών συμφερόντων των επί μέρους ομόσπονδων δημοκρατιών και όχι συνθετικά ως ενοποιητικός γιουγκοσλαβικός θεσμός. Την κατάσταση όξυνε η επιδείνωση της οικονομίας με την αποτυχία του «μοντέλου» της σοσιαλιστικής αυτοδιαχείρισης. Ο αποκεντρωτικός χαρακτήρας του γιουγκοσλαβικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος οδήγησε σε εντεινόμενο κατακερματισμό της εσωτερικής αγοράς και οικονομικές ανισότητες, ενώ το πολυεθνικό κράτος στην ένταση των διεθνικών τριθών και συγκρούσεων.

Τα προβλήματα αυτά μεταφέρθηκαν στην Ε.Γ.Κ. όπου η εσωκομματική πάλη οδήγησε επίσης στην περιχαράκωση των εθνικών συνιστωσών του ομοσπονδιακού χαρακτήρα του κόμματος. Η ανάγκη εκσυγχρονισμού και μεταρρυθμίσεων αναγνωρίζεται καθολικά, ιδιαί-

τερα σ' ό,τι αφορά την Οικονομία προς την κατεύθυνση της οικονομίας της αγοράς, την λειτουργία της Ομοσπονδίας και τις αλλαγές στην σχέση κόμματος και κράτους. Σ' όλα τα θέματα εκφράστηκαν διαφωνίες πολιτικής, ενώ, ειδικότερα, το αντίπαλο δέος της ανέλκυσης του Σέρβου ηγέτη Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς οδήγησε τις αντιτιθέμενες δυνάμεις στην αναζήτηση πολιτικών ερεισμάτων σε εθνική βάση, αλλά και στην υιοθέτηση μονομερών από τις «εθνικές πτέρυγες» του κόμματος μέτρων και επιλογών σε ομόσπονδο επίπεδο. Οι συνταγματικές αλλαγές, που ψηφίστηκαν από την Ομοσπονδιακή Βουλή (25.11.88) επιφέρουν ορισμένους αναγκαίους εκσυγχρονισμούς στην οικονομία και στο κράτος, όμως ενισχύουν συνταγματικά την θέση της Σερβίας με την ενσωμάτωση σ' αυτήν του Κόσοβο και Βοϊβοδίνας. Η αύξηση του ειδικού θάρους της Σερβίας στο κόμμα και την Ομοσπονδία ενισχύει τις παραστάσεις απειλής στις «εθνικές» κομματικές ηγεσίες και τις αυτοτελείς πολιτικές πρωτοβουλίες τους.

Οι Σλοβένοι κομμουνιστές, για παράδειγμα, υιοθέτησαν τον πολυκομματισμό και τις ελεύθερες εκλογές στη Σλοβενία μονομερώς. Την ουσιαστική διάσπαση του κόμματος ακολούθησε και η τυπική διάσπαση στο έκτακτο 14ο Συνέδριο της Ε.Γ.Κ. (Ιαν. 1990). Η δυναμική επιταχύνθηκε με την παράλληλη κατάρρευση των καθεστώτων της Αν. Ευρώπης και την απώλεια της εξουσίας από τα κομμουνιστικά κόμματα των χωρών αυτών. Οι εξελίξεις αυτές και η διάσπαση του κόμματος επιτάχυναν την ανάπτυξη αντιπολιτευτικών δυνάμεων σε εθνική βάση, που απέδιδαν στα εθνικά κομμουνιστικά κόμματα την ευθύνη για την μη-υπεράσπιση εθνικών θέσεων και για την επιδείνωση της οικονομίας. Παράλληλα, κατοχύρωσαν την ύπαρξη «εθνικών» κέντρων και την εξασθένιση της κεντρικής ομοσπονδιακής εξουσίας στην κατεύθυνση μιας άτυπης συνομοσπονδίας.

Ο ομοσπονδιακός στρατός – μοναδική οργανωμένη δύναμη με συνοχή στην Γιουγκοσλαβία την περασμένη δεκαετία – προσπάθησε να μετεξελιχθεί. Απέβαλε την ιδεολογική ταυτότητά του με την απεμπλοκή του από τις δομές της Ε.Γ.Κ. και επεδίωξε να αναπτύξει ένα αυτόνομο πολιτικό ρόλο για την κατοχύρωση μιας ενιαίας πολυεθνικής Γιουγκοσλαβίας. Παρά το γεγονός της πολυεθνικής σύνθεσής του, όπου η κυριαρχία των Σέρβων κληρωτών και μεσαίων αξιωματικών λόγω πληθυσμιακού μεγέθους είναι μεγάλη, στην σύνθεση των ανώτερων αξιωματικών υπάρχει ουσιαστική εξισορρόπηση ανάμεσα στις εθνότητες. Σημαντικό είναι ότι η ηγεσία του στρατεύματος δεν διακατέχεται από αντιθέσεις σε εθνικιστική κατεύθυνση, παρά την πολυεθνική σύνθεσή της. Το αντίστροφο φαινόμενο παρατηρείται τους τελευταίους μήνες του 1991, όπου η έξαρση της εθνικιστικής αντιπαράθεσης και η έναρξη ουσιαστικά εμφύλιας διαμάχης δεν μπορούσε παρά να έχει συνέπειες στην πολιτική συνοχή των ενόπλων δυνάμεων – ένα ζήτημα ενδεικτικό των αντικειμενικών περιορισμών της πολιτικο-στρατιωτικής παρέμβασης του Ομοσπονδιακού Στρατού στις εξελίξεις. Στην ηγεσία του στρατού διατηρείται, έστω με ραγμές, η πολιτική ενότητα βασισμένη στην αντίληψη μιας «γιουγκοσλαβικής ιδέας». Το πολιτικό πρόγραμμα του στρατού, που στην περίοδο της κρίσης δρα ως αυτόνομος πολιτικός παράγοντας, μπορεί να συνοψιστεί στην διατήρηση της ακεραιότητας και της συνταγματικής τάξης της Γιουγκοσλαβίας. Ωστόσο, η στρατιωτική ηγεσία διακατέχεται από ένα πραγματισμό, που οδηγεί στην μη ανάληψη πολιτικών πρωτοβουλιών στο πολιτειακό πρόβλημα της χώρας, ένα θέμα που αναγκαστικά είναι αντικείμενο διαπραγμάτευσης ανάμεσα στις ομόσπονδες δημοκρατίες. Η αμφισβήτηση του αυτόνομου ρόλου του στρατού είχε δύο όψεις. Πρώτο, οι ομόσπονδες δημοκρατίες προσπάθησαν να ενσωματώσουν τις «δυνάμεις εδαφικής άμυνας» σε μια εθνικιστική προοπτική. Οι δυνάμεις αυτές, με αμιγώς εθνική σύνθεση, υπαγόμενες στα υπουργεία Εσωτερικών των ομόσπονδων δημοκρατιών, συνιστούσαν κυρίως δυνάμεις πολιτοφυλακής και αποστολή είχαν στα πλαίσια του αμυντικού δόγματος της «παλλαϊκής άμυνας» να αποτελέσουν αποτρεπτικό παράγοντα και οργανωμένες εστίες

αντίστασης σε περίπτωση εισβολής από το εξωτερικό (Σύμφωνο της Βαρσοβίας). Η προσπάθεια de facto μετατροπής σε «εθνικό στρατό» των ομόσπονδων δημοκρατιών, με την υπαγωγή τους στα υπουργεία Άμυνας και τον εξοπλισμό τους συνιστούσε μια σταθερή απειλή για την αποδυνάμωση του ομοσπονδιακού στρατού. Μόνιμη πρόβλεψη κάθε συμφωνίας εκεχειρίας αποτελεί η διάλυση και αφοπλισμός της πολιτοφυλακής και των παραστρατιωτικών εθνικιστικών ομάδων, ώστε να επιστρέψει και ο στρατός στους στρατώνες του. Η δεύτερη αμφισβήτηση απορρέει από το μέγεθος της σερβικής παρουσίας στις ένοπλες δυνάμεις λόγω του πληθυσμιακού μεγέθους τους. Δημιουργείται για αυτόν τον λόγο η εικόνα ότι ο στρατός ελέγχεται και ταυτίζεται με τις επιδιώξεις της Σερβίας, μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο την αξιοπιστία του στις άλλες δημοκρατίες και διεθνώς. Ουσιαστικά, όμως, το πρόβλημα ανακύπτει από το γεγονός ότι η ισχύς του ομοσπονδιακού στρατού και το «πολιτικό πρόγραμμά» του δημιουργούν εμπόδια στην προώθηση ορισμένων επιλογών και πρακτικών στην εθνικιστική αντιπαράθεση. Παράλληλα, στους κόλπους του στρατεύματος δεν είναι λίγοι, όσοι θεωρούν ότι η πολιτική Μιλόσεβιτς και η κατοχύρωση μιας ισχυρής Σερβίας θα έπρεπε να αποτελέσει τον μόνο ρεαλιστικό στόχο του στρατού. Η ηγεσία του στρατού, υπό τον στρατηγό Καντίγιεβιτς, ομοσπονδιακό υπουργό Άμυνας, προσπαθεί συστηματικά με τις αντιδράσεις του στις συγκυρίες της Γιουγκοσλαβικής κρίσης να διατηρήσει τον αυτόνομο πολιτικό ρόλο του.

Οριοθετήσεις πολιτικής στην Γιουγκοσλαβία

Η κρίση στην Γιουγκοσλαβία από τα τέλη της δεκαετίας του '80 εξελίσσεται με βάση τις επιδιώξεις των ομόσπονδων δημοκρατιών. Η Σλοβενία επιχειρεί σταθερά την ανεξαρτησία της από την Γιουγκοσλαβία με σαφή πολιτική ενθάρρυνση και διπλωματική στήριξη από Ιταλία, Αυστρία, Γερμανία. Η Σερβία πολιτικά δείχνει ετοιμότητα να αποδεχθεί έναν αποχωρισμό, εγείροντας μόνο ορισμένα τεχνικής και οικονομικής φύσης ζητήματα προς επίλυση. Ο ουσιαστικός περιορισμός της Σλοβενίας ανακύπτει στις επιπτώσεις μιας αποχώρησής της χωρίς προηγούμενη επίτευξη συνολικής λύσης του μέλλοντος της Γιουγκοσλαβίας, λόγω της πρόκλησης εθνικιστικής έκρηξης απρόβλεπτων συνεπειών για την ίδια και την περιοχή συνολικά.

Η Κροατία επιθυμεί παρόμοια πορεία, αντιμετωπίζει όμως πρόβλημα εδαφικό, καθώς στην Κροατία, λόγω πολιτικών σκοπιμοτήτων του Τίτο, έχουν ενσωματωθεί 600.000 Σέρβοι, οι οποίοι οργανωμένοι σε εθνικιστική βάση επιθυμούν αυτονομία ή ενσωμάτωση στην Σερβία. Ουσιαστικά το κυρίαρχο πρόβλημα, ιστορικά και στην παρούσα συγκυρία της Γιουγκοσλαβίας, είναι οι σχέσεις Σερβίας - Κροατίας. Εκεί παίζεται - κερδίζεται ή χάνεται - η υπόθεση της Γιουγκοσλαβικής κρίσης. Με δυσμενή συσχετισμό δυνάμεων έναντι της Σερβίας, η Κροατία δεν είναι ικανή για μονομερείς ενέργειες χωρίς εξωτερική πολιτική και στρατιωτική υποστήριξη. Το Ζάγκρεμπ βρίσκεται αντιμέτωπο και με τον αυτόνομο ρόλο του Ομοσπονδιακού Στρατού, ο οποίος προσπαθώντας να επιβάλει ειρήνευση παρεμβαίνει ανάμεσα στους αντιμαχόμενους Σέρβους και Κροάτες εθνικιστές με συνέπεια, βέβαια, να εμποδίζει το Ζάγκρεμπ να επιβάλει την κυριαρχία του στις σερβικές περιοχές της Κροατίας. Το Ζάγκρεμπ, ίσως, τελικά είναι υποχρεωμένο να συμβιβαστεί με την πραγματικότητα συνύπαρξης με την Σερβία στα πλαίσια κάποιου είδους πολιτειακής λύσης.

Η Σερβία του Μιλόσεβιτς αναπτύσσει μια σταθερή πολιτική σ' ό,τι την αφορά. Θεωρεί τα όρια ανάμεσα στις ομόσπονδες δημοκρατίες εσωτερικά και προϊόντα μεταπολεμικών ενδο-γιουγκοσλαβικών πραγματικοτήτων. Αν πρόκειται να υπάρξει αποχωρισμός, επιζητεί την αυτοδιάθεση των Σέρβων στις άλλες δημοκρατίες. Ενθαρρύνει πολιτικά τις σερβι-

κές μειονότητες, όμως σ' αρκετές περιπτώσεις δεν τις ελέγχει πολιτικά και αναπτύσσουν μίαν αυτόνομη δική τους παρέμβαση στην κρίση. Το Βελιγράδι αν και ενσωμάτωσε πολιτικά το Κόσοβο και την Βοϊβοδίνα αντιμετωπίζει, ιδιαίτερα στο πρώτο, μια εκρηκτική κατάσταση. Οι Αλβανοί του Κόσοβο, σε συντονισμό με τα Τίρανα και τους ομοεθνείς τους στα Σκόπια, αναπτύσσουν την δική τους πολιτική με στόχο την κατοχύρωση αυτονομίας και προοπτικά αυτοδιάθεσης. Το Βελιγράδι, ισχυρό πολιτικά και στρατιωτικά, αντιμετωπίζει έντονη διπλωματική απομόνωση και είναι αδύναμο να ανταπεξέλθει σ' ένα πολυμέτωπο αγώνα. Κρίσιμο στοιχείο στους συσχετισμούς είναι η εξωτερική παρέμβαση διεθνών παραγόντων, την οποία προσπαθεί να εμποδίσει το Βελιγράδι.

Το Μαυροβούνιο αποτελεί ουσιαστικά μίαν άλλη Σερβία πολιτικά και πληθυσμιακά. Μοναδική εξαίρεση είναι η ύπαρξη μουσουλμάνων Σέρβων και η προσπάθεια ορισμένων κύκλων να αναβαθμίσουν την θρησκευτική ταυτότητα σε εθνική - μουσουλμανική στο πρότυπο της Βοσνίας. Μια προσπάθεια ασθενής, αλλά με συμβολή στην ώθηση προς καταστάσεις «λιθανοποίησης».

Η Βοσνία - Ερζεγοβίνη αισθάνεται έντονα την απειλή του διαμελισμού σε περίπτωση διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας ανάμεσα σε Κροατία και Σερβία. Η πολιτική ηγεσία της ομόσπονδης δημοκρατίας είναι θερμός υποστηρικτής της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, όπου κάθε ομόσπονδη δημοκρατία θα διατηρεί τα κυριαρχικά δικαιώματά της. Το συμβιβαστικό σχέδιο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, που προέβλεπε ως αρχή μια χαλαρή μορφή συνομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας, είχε γίνει αποδεκτό από όλα τα μέρη ως βάση διαπραγματεύσεων την άνοιξη του 1991. Το σχέδιο δυναμίτισαν οι εθνικιστές της Λιουμπλιάνα, καθώς θεώρησαν ότι η αποδοχή της έστω προσωρινά, παρούσας συνταγματικής τάξης ενόψει διαπραγματεύσεων εξασθénιζε την προοπτική ανεξαρτησίας. Στην πολιτική λογική της Λιουμπλιάνα - και του Ζάγκρεμπ - έπρεπε να υπάρξει παράλληλα με την αναζήτηση πολιτειακών σχέσεων η κατοχύρωση της κυριαρχίας των ομόσπονδων δημοκρατιών ως δικαίωμα ανεξαρτησίας. Τα πολιτικά-στρατιωτικά μέτρα άσκησης κυριαρχίας σε θέματα αρμοδιότητας της ομοσπονδιακής κυβέρνησης (συνοριακά φυλάκια, τελωνεία αεροδρομίων κ.α.) πυροδότησαν την σύγκρουση στην Σλοβενία (Ιούλιος 1991) και την επέμβαση του ομοσπονδιακού στρατού για την αναίρεσή τους. Η σύγκρουση, με την παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έληξε με συμβιβασμό: αναβολή των διαδικασιών κυριαρχίας από την Λιουμπλιάνα επί τρίμηνο, αποχώρηση του στρατού και έναρξη διαπραγματεύσεων για το μέλλον της χώρας. Το σχέδιο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης υπερκεράστηκε από τις εξελίξεις στην Σλοβενία, αλλά και όσες ακολούθησαν αντίστοιχες στην Κροατία (Σεπτ. 1991). Ίσως όμως οι συσχετισμοί δυνάμεων να οδηγήσουν σε μια επαναχρησιμοποίηση του σχεδίου ως βάση διαπραγμάτευσης. Στο μεταξύ, η τελευταία κρίση της Κροατίας αποσταθεροποίησε την κατάσταση στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Ενισχύθηκαν οι εθνικές συσπειρώσεις Σέρβων, μουσουλμάνων, Κροατών και αυξήθηκε ο κίνδυνος συγκρούσεων. Όμως η μονομερής ανακήρυξη αυτονομίας τεσσάρων σερβικών περιοχών και οι δυσμενείς συσχετισμοί οδηγούν τους μουσουλμάνους στην επιδίωξη συμβιβασμού και μετεξέλιξης της Δημοκρατίας στην μορφή των «καντονιών» - μια λύση υποκειμένη βέβαια στην ειρηνική ή όχι έκβαση της κρίσης.

Η Δημοκρατία των Σκοπίων, προϊόν περιφερειακών επιδιώξεων και εσωτερικών πολιτικών ισορροπιών του Τίτο, κατοχύρωσε μεταπολεμικά την πολιτική υπόστασή της εντός της Γιουγκοσλαβίας και την διεθνή «χρησιμότητά» της ως ευάλωτο γεωπολιτικά σημείο του Ψυχρού Πολέμου. Την περασμένη δεκαετία πέτυχαν μέσα από την αποδιοργάνωση της μεταπολεμικής Γιουγκοσλαβίας την αυτόνομη παρουσία τους, ενώ στην νέα δεκαετία, με το δημοψήφισμά τους (8.9.1991) επιδιώκουν μια διεθνή χειραφέτηση μέσω της εμπλοκής του «μακεδονικού» εθνικισμού στην διαμόρφωση νέων ευρωπαϊκών ισορροπιών. Τα

Σκόπια όμως είναι *αδύναμα* να χειραφετηθούν αυτοτελώς. Η διεθνής παρέμβαση ευνοεί τα Σκόπια, τα οποία στην παρούσα συγκυρία έχουν την δυνατότητα εξασφάλισης ενός «σταθερού» ανεξαρτήτου κράτους με την εκπλήρωση δύο ζωτικών προϋποθέσεων:

Πρώτο, την διεθνή αναγνώρισή τους, ως συνέπεια διασπαστικών εξελίξεων στην κρίση της Γιουγκοσλαβίας, και

Δεύτερο, την παροχή στρατιωτικών εγγυήσεων ασφαλείας έναντι της Σερβίας, με την ανάπτυξη στα εδάφη των Σκοπίων ικανού αριθμού στρατιωτικών «ειρηνευτικών δυνάμεων», στις ευαίσθητες περιοχές.

Στην κρίσιμη αυτή φάση είναι υποχρεωμένα να διαπραγματευτούν σκληρά με την ισχυρή πολιτικά και αριθμητικά αλβανική μειονότητα – που άλλωστε δεν ξεχνά τους σκληρούς διωγμούς της περασμένης δεκαετίας από τα Σκόπια. Οι Αλβανοί, για να «συμπράξουν» στην ανεξαρτησία, επιζητούν – σε συντονισμό με Πριστίνα και τα Τίρανα – την «πολιτική ισότητα» με τους Σκοπιανούς, καθεστώς δηλ. «αυτοτελούς κοινότητας» συνομοσπονδιακού τύπου. Ίσως το πρώτο αλβανικό «κράτος» του γιουγκοσλαβικού χώρου να προέλθει τελικά από τον χώρο των Σοπίων. Προοπτικά τα Σκόπια δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν αυτήν την αμφισβήτηση κυριαρχίας αν δεν λύσουν το πρόβλημα της «εξωτερικής απειλής».

Το διπλωματικό άνοιγμα των Σκοπίων μπορεί να επιφέρει την διεθνή αναγνώριση, όμως αδυνατεί να την κατοχυρώσει και την καθιστά εύαλωτη στις αλλαγές πολιτικής των «γειτόνων» του – ιδιαίτερα της Βουλγαρίας και των μελλοντικών διεθνών προσανατολισμών της. Η επιδίωξη *παροχής στρατιωτικών εγγυήσεων* για την αντιμετώπιση του άμεσου «σερβικού επεκτατισμού», αλλά ουσιαστικά για την κατοχύρωση της ασφάλειας του κράτους των Σκοπίων και την διευκόλυνση της αντιμετώπισης εσωτερικά των Αλβανών, αποτελεί μια *σοβαρή εναλλακτική πολιτική* για τον «μακεδονικό» εθνικισμό. Οι διεργασίες για την παρουσία «ειρηνευτικών» δυνάμεων είτε από ξεχωριστά κράτη που έχουν επιδείξει τέτοια πολιτική ή και στρατιωτική ετοιμότητα, (ΗΠΑ, Ιταλία, Τουρκία, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία), είτε από πολυεθνικές δυνάμεις είναι ασφαλώς περίπλοκη υπόθεση και προσδιορίζεται από την συγκυρία του διεθνούς ανταγωνισμού στην Ευρώπη.

Ο διεθνής ανταγωνισμός στα Βαλκάνια

Η περίπτωση των Σκοπίων, αλλά και τα διαδραματιζόμενα στην Κροατία-Σλοβενία, καταδείχνουν ότι η κρίση στην Γιουγκοσλαβία ραγδαία μετατρέπεται σε μια από τις εκφράσεις του εξελισσόμενου διεθνούς ανταγωνισμού στην Ευρώπη και στα Βαλκάνια, ότι αποτελεί ένα πρόβλημα των υπό διαμόρφωση νέων ευρωπαϊκών συσχετισμών ισχύος. Η προσπάθεια διεθνούς παρέμβασης (ΕΟΚ, ΔΕΕ, ΔΑΣΕ, ΟΗΕ) στην κρίση της Γιουγκοσλαβίας εξελίσσεται σε μια διεγκυστίνδα διαφορετικών επιλογών:

- Αποσκοπεί στην *ένταξη* του γιουγκοσλαβικού ζητήματος στον διεθνή ανταγωνισμό ισχύος, όπου κριτήριο δεν είναι η σταθερότητα και το status quo των συνόρων στα Βαλκάνια, αλλά η διαμόρφωση νέων συσχετισμών στην γηραιά ήπειρο.
- Επιδιώκει αποκλειστικά την *διαμεσολάβηση* με την συναίνεση όλων των εμπλεκομένων εντός της χώρας μερών και στόχους την διαφύλαξη της εκεχειρίας, την διευκόλυνση μιας ειρηνικής και συμφωνημένης διευθέτησης και την προσπάθεια μη-επέκτασης της κρίσης στον βαλκανικό χώρο με την ενθάρρυνση μονομερών ενεργειών και φιλοδοξιών γειτονικών κρατών.

Η επικράτηση της μιας επιλογής εξαρτάται από την συγκυρία του διεθνούς ανταγωνισμού στην Ευρώπη και την εξέλιξη της ενδο-γιουγκοσλαβικής αντιπαράθεσης. Η αντιμετώπιση μιας κρίσης είναι πρωταρχικά ζήτημα επιδιώξεων και σ' αυτά τα πλαίσια η πρώτη

επιλογή προμηνύει δραματικές εξελίξεις στον βαλκανικό χώρο. Στις σημερινές συνθήκες είναι εξαιρετικά επείγουσα η επίτευξη οριστικής κατάπαυσης του πυρός και η αποφυγή μιας ανέφικτης ρεαλιστικά στρατιωτικής επιβολής ως λύσης στην εμφύλια σύγκρουση της Γιουγκοσλαβίας. Είναι η περίπτωση όπου η νίκη στο πεδίο της μάχης του ομοσπονδιακού στρατού μπορεί να του επιφέρει καθοριστική πολιτική-διπλωματική ήττα. Στην παρούσα κρίση της Κροατίας, αν το Ζάγκρεμπ και οι διεθνείς «σύμμαχοί» του βρεθούν χωρίς σοβαρή διαπραγματευτική διέξοδο, τότε πρέπει να θεωρείται βεβαία η κλιμάκωση της κρίσης σ' ένα νέο επίπεδο με επίκεντρο την αναγνώριση από ευρωπαϊκές δυνάμεις της ανεξαρτησίας της Κροατίας, Σλοβενίας, Σκοπίων. Η επιλογή της αναγνώρισης είναι επιλογή διαμελισμού της Γιουγκοσλαβίας από ορισμένες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Η συνέχιση των εχθροπραξιών προσφέρει τα αναγκαία προχήματα, ώστε να μειωθεί το όποιο κόστος της προώθησης μιας τέτοιας επιλογής σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας και διεθνών συσχετισμών. Στην προοπτική οριστικής κατάπαυσης του πυρός κατατείνουν οι εξαντλημένοι Φράνιο Τούτζμαν (Κροατία) και Βέλικο Καντίγιεβιτς (ομοσπονδιακός στρατός), ενώ πρόθυμος είναι ο ισχυρός διαπραγματευτικά Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς (Σερβία). Σλοβενία, Μαυροβούνιο, Σκόπια, Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι σε θέση να διαπραγματευτούν μια πολιτική λύση συμβιβασμού. Στην κρίσιμη καμπή μόνο ανεξέλεγκτες από τις ηγεσίες εθνικιστικές δυνάμεις και μια αποφασιστική ενθάρρυνση διεθνών δυνάμεων μπορούν να οδηγήσουν μια εϋθραυστη εκεχειρία σε προετοιμασία μιας τελικής αναμέτρησης.

Η στάση διαφόρων δυνάμεων στην Γιουγκοσλαβική κρίση αποκαλύπτει την εξέλιξη του διεθνούς ανταγωνισμού, και λειτουργεί ως βαρόμετρο των στόχων και προβληματισμών κάθε δύναμης. Παράλληλα μας δίνει σοβαρές ενδείξεις για την διαμόρφωση των συγκλίσεων ή αποκλίσεων των δυνάμεων στην διεθνή πολιτική.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ευνόησε καθοριστικά την Γερμανία. Η γερμανική ενοποίηση ενίσχυσε τις δυνατότητες, ενώ η δημιουργία «κενού ισχύος» στα ανατολικά της προσφέρει, λόγω της γεωπολιτικής θέσης της και της οικονομικής ευρωστίας της, σημαντικές ευκαιρίες επέκτασης της κρατικής επιρροής της. Η Γερμανία αντιμετωπίζει για πρώτη φορά ανοιχτούς ορίζοντες μετά από δύο συντριπτικές πολεμικές ήττες. Η ραγδαία αναβάθμισή της σε «παγκόσμια δύναμη», όπως όχι τυχαία την αποκάλεσαν οι Μπους-Γκορμπάτσωφ, δεν είναι χωρίς καίρια διλήμματα πολιτικής. Η πολυδιάσπαση του πολιτικού χάρτη στα ανατολικά της διευκολύνει την επέκτασή και κατοχύρωση των γερμανικών ερεισμάτων. Αν η ανάγκη αντιμετώπισης των άλλων παγκοσμίων «πόλων ισχύος» (ΗΠΑ, Ιαπωνία) επιβάλλει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ασφαλώς η προώθηση της τελευταίας οφείλει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα της Γερμανίας και θέβαια να μην περιορίζει τις νέες δυνατότητές της. Αντίστοιχα προβλήματα προσαρμογής στις γερμανικές δυνατότητες – ιδιαίτερα στον τομέα της στρατιωτικής ικανότητας – θα αντιμετωπίσει σύντομα το ΝΑΤΟ. Οι προτεραιότητες της γερμανικής ισχύος είναι σήμερα στην ενίσχυση των θέσεων της στην Αν. Ευρώπη. Το άμεσο μέλλον της, όμως, ιστορικά βρισκείται στην Μεσόγειο και την Μ. Ανατολή. Είτε από την Αδριατική είτε από το Αιγαίο ο γερμανικός δρόμος περνά από τα Βαλκάνια. Η ευνοϊκή για τα γερμανικά συμφέροντα επίλυση του Γιουγκοσλαβικού προβλήματος ανοίγει τον δρόμο της Αδριατικής – ένας δρόμος που έχει το πλεονέκτημα να μην την φέρνει ακόμη σε άμεση επαφή με αμερικανικά συμφέροντα στα Βαλκάνια. Τα ερείσματα του Βερολίνου στην Σλοβενία Κροατία δικαιολογούν την επιλογή του να υποστηρίζει την ανεξαρτησία των δύο ομόσπονδων δημοκρατιών. Στην συγκυρία αυτή του διεθνούς ανταγωνισμού ο δρόμος του Αιγαίου (Βουλγαρία, Ελλάδα, Τουρκία) μπορεί να περιμένει.

Στα νερά, όμως, της Αν. Μεσογείου κυρίαρχη στρατηγικά δύναμη είναι οι ΗΠΑ. Η Ουάσιγκτον επιδιώκει να κατοχυρώσει τα ερείσματά της διερευνώντας το στρατηγικό βά-

θος, που της προσφέρουν οι ειδικές σχέσεις της με Αθήνα και Άγκυρα, με την ανάπτυξη σταθερών σχέσεων με Σόφια, Σκόπια, Τίρανα. Η αμερικανική παρουσία είναι έντονη και στις τρεις αυτές πρωτεύουσες. Η αμερικανική πολιτική δεν είναι απύουσα από την κρίση της Γιουγκοσλαβίας, έχοντας ήδη παραχωρήσει την πρωτοβουλία στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η σύγκλιση Ουάσιγκτον – Σόφιας στο «μακεδονικό» επιδρά ήδη στο γιουγκοσλαβικό πρόβλημα. Οι ΗΠΑ ευνοούν μια επίλυση της κρίσης χωρίς σερβική ηγεμονία στον χώρο της Γιουγκοσλαβίας. Η εμμονή των ΗΠΑ για περιορισμό της Σερβίας φαίνεται να βασίζεται στην εκτίμηση ότι το Βελιγράδι λειτουργεί αποσταθεροποιητικά για τα αμερικανικά συμφέροντα στα Βαλκάνια. Η σύγκλιση επιδιώξεων Τιράνων-Πριστίνας-Ουάσιγκτον αναφέρεται στην δημιουργία προϋποθέσεων στο Κόσοβο περιορισμού της Σερβίας ενώ γενικότερα η αναθέρμανση των αμερικανο-αλβανικών σχέσεων αποσκοπεί στην κατοχύρωση των στρατηγικών θέσεων των ΗΠΑ στην είσοδο της Αδριατικής. Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται οι επιδιώξεις των ΗΠΑ στο «μακεδονικό». Η διατήρηση των ιδιαίτερων σχέσεων Ουάσιγκτον-Σκοπιών, που αναπτύχθηκαν για τις ανάγκες του Ψυχρού Πολέμου στα Βαλκάνια κάτω από την «ομπρέλα» των μεταπολεμικών αμερικανο-γιουγκοσλαβικών σχέσεων, αποκτούν στις νέες συνθήκες κεντρική σημασία. Η Ουάσιγκτον διατηρεί την πεποίθηση ότι οι τριβές με την Ελλάδα λόγω της αμερικανικής στάσης θα υπερκεραστούν από τις βαλκανικές εξελίξεις και θα υπάρξουν οι απαραίτητες συγκλίσεις μέσα από την επίτευξη ενός διπλωματικού διακανονισμού με τα Σκόπια.

Η Ιταλία επιδιώκει να κατοχυρώσει ένα μεσογειακό ρόλο βασισμένο στον έλεγχο του δρόμου της Αδριατικής. Η πολιτική της Ρώμης στην Γιουγκοσλαβία έχει δύο όψεις: την εξασφάλιση της ιταλικής παρουσίας στον βορρά μέσω της σύγκλισης επιδιώξεων με Γερμανία και Αυστρία στο ζήτημα της Κροατίας-Σλοβενίας και στον νότο με την σύγκλιση των αμερικανο-ιταλικών επιδιώξεων, ιδιαίτερα στην Αλβανία.

Το πρόβλημα της Γιουγκοσλαβίας αντιμετωπίζεται από το Λονδίνο στην ευρωπαϊκή διάστασή του, ως ένα πρόβλημα διαμόρφωσης νέων ευρωπαϊκών συσχετισμών. Η Αγγλία απορρίπτει τον διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας και αντιστέκεται σταθερά στις πιέσεις της Ρώμης-Βερολίνου για μια διεθνή παρέμβαση προς αυτήν την κατεύθυνση.

Η ταλάντευση της Γαλλίας στην κρίση της Γιουγκοσλαβίας φανερώνει τα κρίσιμα προβλήματα της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μείωσε την στρατηγική αξία του γαλλικού χώρου – στήριξη της άμυνας της Δύσης στην Γερμανία έναντι του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Στις νέες συνθήκες η διατήρηση της βαρύτητας του γαλλο-γερμανικού άξονα εξαρτάται από την πορεία της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης. Το Παρίσι αντιμετωπίζει με ανησυχία την ανάκτηση από το ισχυρό Βερολίνο της πολιτικής πρωτοβουλίας στα ευρωπαϊκά πράγματα. Η Γαλλία σύντομα, ίσως, επιχειρήσει μια στενότερη προσέγγιση με την άλλη πλευρά της Μάχης.

Η στάση περιφερειακών δυνάμεων στην κρίση της Γιουγκοσλαβίας έχει καθοριστική σημασία στους συσχετισμούς του ευρύτερου βαλκανικού χώρου. Η Αλβανία έχει επιδείξει άμεσο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στο Κόσοβο. Η στρατιωτική επιφυλακή και η ανάπτυξη πολιτικής συνεργασίας με την αλβανική μειονότητα δείχνουν την εμπλοκή των Τιράνων στις εξελίξεις. Η Βουλγαρία φαίνεται να επενδύει στην «αφύπνιση» της εθνικής συνειδησης των Βουλγάρων των Σκοπιών, που ασφαλώς η Σόφια δεν περιορίζει στο 0,1% της επίσημης απογραφής του 1981. Η αποδοχή της αναγνώρισης ανεξάρτητου κράτους των Σκοπιών σε περίπτωση διάσπασης της Γιουγκοσλαβίας, αλλά η άρνηση ύπαρξης «μακεδονικού έθνους» δεν είναι μόνο αμυντική στάση έναντι αλυτρωτικών «μακεδονικών» βλέψεων στην Μακεδονία του Πιρίν. Η πρόβλεψη της ανάπτυξης διασυννοριακών σχέσεων στις πρόσφατες συνομιλίες Σόφιας-Σκοπιών δείχνει την αυτοπεποίθηση της Βουλγαρίας για τις εξελίξεις. Ίσως σύντομα η αμερικανική πολιτική να «ανακαλύψει» ότι η σταθερό-

τητα των στρατηγικών ενδιαφερόντων της παραμένει εξαιρετικά ευάλωτη, αν συνεχίσει να στηρίζεται στην συντήρηση του «μακεδονικού» εθνικισμού.

Η Άγκυρα προσπαθεί να αξιοποιήσει την μουσουλμανική ταυτότητά της για την διεύρυνση των ερεισμάτων της. Διατηρεί καλές σχέσεις με την μουσουλμανική Βοσνία, ενώ ανέπτυξε τις σχέσεις με τα Σκόπια, τα οποία επίσημα έχουν αναγνωρίσει την ύπαρξη τουρκικής εθνότητας (4,5%, 1981). Η Τουρκία επιδιώκει να αναδειχθεί σε προνομιακό σύμμαχο των Σκοπίων στα Βαλκάνια και προσφέρει σταθερές εγγυήσεις. Η σύγκλιση Σκοπίων-Άγκυρας ευνοείται καθοριστικά από την αμερικανική πολιτική στην περιοχή, αλλά στηρίζεται στο ασταθές πολιτικό μέλλον των Σκοπίων. Η πρόσβαση της Τουρκίας στα Βαλκάνια προϋποθέτει στενές σχέσεις Άγκυρας-Σόφιας, όμως με την αίσθηση απειλής στην Βουλγαρία γύρω από το πρόβλημα των μουσουλμάνων οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών παραμένουν ευάλωτες στην συγκυρία. Έμμεση παρέμβαση στην Γιουγκοσλαβική κρίση διατηρεί η Άγκυρα με την ανάπτυξη των αλβανο-τουρκικών σχέσεων. Η ενθάρρυνση των επιδιώξεων της Αλβανίας στο Κόσοβο σημαίνει περιορισμό της Σερβίας και ανακούφιση της πίεσης του Βελιγραδίου στους εθνικιστές των Σκοπίων.

Ευδιάκριτες είναι οι επιδιώξεις της Αυστρίας στην Γιουγκοσλαβία, αποτέλεσμα μιας ευρύτερης σύγκλισης επιδιώξεων Βιέννης-Βερολίνου στην Ευρώπη. Διαφανείς είναι οι προθέσεις της Ουγγαρίας για την ουγγρική μειονότητα στην Βοϊβοντίνια, της οποίας η αυτοδιάθεση ενισχύεται από την διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας. Η Ρουμανία προσβλέπει στην Σερβία και γενικότερα στην διατήρηση της συνοχής της Γιουγκοσλαβίας. Η ενίσχυση της Ουγγαρίας και οι εδαφικές αναπροσαρμογές με την ενσωμάτωση της Βοϊβοντίνιας δημιουργούν τις πολιτικές προϋποθέσεις απώλειας υπέρ της Ουγγαρίας της Τρανσυλβανίας με την ισχυρή ουγγρική μειονότητα. Το καθεστώς του Ίον Ιλιέσκου σε μια περίοδο όξυνσης της εσωτερικής πολιτικής κρίσης της χώρας και μια πειστική κατάσταση ανατολικά με το ζήτημα της ανεξαρτησίας/αποχωρισμού της Μολδαβίας από την Σοβιετική Ένωση και τις διεκδικήσεις της Ουκρανίας στην τελευταία, δεν θα ήθελε αστάθεια και εδαφικές ανακατατάξεις στα Βαλκάνια.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική αντιμετωπίζει τις προκλήσεις μιας νέας εποχής στις διεθνείς σχέσεις. Η αστάθεια του βαλκανικού χώρου δημιουργεί έντονες πιέσεις στην Ελλάδα, που αισθάνεται το βάρος της εξωτερικής απειλής της Άγκυρας στο Αιγαίο. Η σαφήνεια των ελληνικών επιδιώξεων και ο ρεαλιστικός υπολογισμός των περιφερειακών και διεθνών συσχετισμών δυνάμεων προσφέρει δυνατότητες ευστόχων χειρισμών. Η Ελλάδα είναι μέρος των συσχετισμών του βαλκανικού χώρου όπου έχει ζωτικά εθνικά συμφέροντα να υπερασπίσει. Αν το ζήτημα της σταθερότητας των συνόρων στην Βαλκανική και το πρόβλημα του πολέμου ή της ειρήνης κρίνεται στην έκβαση της κρίσης της Γιουγκοσλαβίας, η Ελλάδα εξακολουθεί να είναι σημαντικός παράγοντας των εξελίξεων στα Βαλκάνια.